

УДК 339.9

М.І. ПОГОРЕЛОВ**ЗНАЧЕННЯ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА**

У статті досліджено феномен міжнародного науково-технічного співробітництва. Проаналізовано еволюцію, основні сутнісні риси, моделі та тенденції розвитку локальних інноваційних об'єднань, їх участь у міжнародному науково-технічному співробітництві. запропоновано пріоритети формування якісного механізму вдосконалення даної форми співробітництва в Україні.

Ключові слова: міжнародне науково-технічне співробітництво, локальні інноваційні об'єднання, регіоналізація, регіональні виміри

В статье исследован феномен международного научно-технического сотрудничества. Проанализированы эволюцию, основные существенные черты, модели и тенденции развития локальных инновационных объединений, их участие в международном научно-техническом сотрудничестве. предложены приоритеты формирования качественного механизма совершенствования данной формы сотрудничества в Украине.

Ключевые слова: международное научно-техническое сотрудничество, локальные инновационные объединения, регионализация, региональные измерения

The article examines the phenomenon of international scientific and technical cooperation. Analyzed the evolution of key traits, patterns and trends of development of local innovation associations, their participation in international scientific and technical cooperation. suggested priorities for establishing a quality improvement mechanism for this form of cooperation in Ukraine.

Key words: international scientific and technical cooperation, local innovation enterprises, Rena, the regional dimension

Міжнародне науково-технічне співробітництво — одна з форм міжнародної економічної співпраці, що охоплює торгівлю ліцензіями, спільні наукові розробки, реалізацію великих технічних проектів, будівництво підприємств та інших об'єктів, геологорозвідувальні роботи, підготовку національних кадрів, обмін загальною науково-технічною інформацією тощо.

Перспективні напрямки світового науково-технічного прогресу формуються у процесі розвитку інтеграційних науково-технічних зв'язків між економічно розвиненими країнами. Цьому, зокрема, сприяє встановлення прямих науково-виробничих зв'язків між фірмами, що посідають провідні місця у розвитку відповідних напрямків світового науково-технічного прогресу.

Спільні науково-технічні програми реалізуються у межах міжнародних організацій та інтеграційних об'єднань. Основні напрямки цих досліджень — інформатика, телекомунікації, енергетика, біо- та електронно-обчислювальна робототехніка, нові матеріали та ін.

У межах діяльності колишньої РЕВ науково-технічне співробітництво розглядалось як складова багатостороннього співробітництва. Воно організовувалось комітетом РЕВ з науково-технічного співробітництва і здійснювалось шляхом систематичних взаємних консультацій з основних питань науково-технічної політики; координації державних планів країн—членів РЕВ з наукових і технічних проблем, що становили взаємний інтерес; розробки науково-технічних прогнозів на 10—15 років; спільного планування та здійснення заінтересованими сторонами проектів у сфері важливих наукових і технічних

проблем; співробітництва у сфері науково-технічної інформації та підготовки наукових кадрів; забезпечення наукових досліджень апаратурою, матеріалами, приладами; надання допомоги країнам РЕВ, які перебувають на нижчому рівні щодо техніки та економіки.

Основними формами науково-технічного співробітництва були координація, кооперація і спільне виконання наукових розробок. З метою ефективного проведення спільних наукових і технічних досліджень створювались **міжнародні інститути, організації, координаційні центри, лабораторії**.

На 41-му позачерговому засіданні сесії РЕВ (1985 р.) було прийнято Комплексну програму науково-технічного прогресу країн—членів РЕВ 2000 року". У ній визначено п'ять пріоритетних напрямків співробітництва: електронізація народного господарства; комплексна автоматизація; атомна енергетика; розробка нових матеріалів і технологій їх виробництва та обробки; біотехнологія. Програма стала основою для розробки узгодженої, а в окремих випадках спільної науково-технічної політики країн—членів РЕВ. Основною ланкою були головні організації — координатори проблем. Вони мали право укладати господарські договори і контракти, здійснювати взаємне пе-редання результатів робіт.

У сучасному світі наукові дослідження виконують переважно організації та підрозділи, які займаються цим видом діяльності професійно.

Сукупність науково-дослідних і дослідно-конструкторських організацій стала специфічною галуззю економіки, що продукує відкриття,

винаходи та інші об'єкти так званої промислової власності.

Міждержавне співробітництво в галузі науки і техніки — така сама об'єктивна реальність, як промислове та сільськогосподарське співробітництво. Наука і техніка розвиваються під впливом чинників міжнародного поділу праці.

Той факт, що різні країни світу беруть участь у міжнародному науково-технічному співробітництві, є доказом його економічної та політичної доцільності.

Проте зазначимо, що **регулювання міжнародного науково-технічного співробітництва** на універсальному (глобальному) рівні поширене значно менше, ніж в інших сферах.

До міжнародно-правових актів у сфері міжнародно-правового **регулювання науково-технічного співробітництва** належать такі:

- Статут Міжнародного союзу електров'язку (від 22.12.92).
- Конвенція Міжнародного союзу електров'язку (від 22.12.92).
- Статут Міжнародного агентства з атомної енергії (за станом на 28.12.89).
- Конвенція про допомогу у випадку ядерної аварії або радіаційної аварійної ситуації (від 26.09.86).
- Конвенція про оперативне повідомлення у випадку ядерної аварії (від 26.09.86).

Отже, **міжнародно-правове забезпечення співробітництва держав світу у сфері науки і техніки** потребує подальшого опрацювання.

У 1963 р. у Женеві відбулась перша конференція ООН з питань застосування досягнень науки і техніки в інтересах країн, що розвиваються. Друга конференція ООН з питань розвитку науки і техніки відбулась у Відні в 1973 р. На ній було схвалено Програму дій щодо використання досягнень науки і техніки для економічного розвитку країн світу (особливо тих, що розвиваються).

Спираючись на рекомендації зазначеної конференції, 34-та сесія Генеральної Асамблеї ООН у грудні 1979 р. заснувала **Міжурядовий комітет з розвитку науки і техніки**. Основними його функціями є такі:

- надання допомоги Генеральній Асамблеї в розробці директивних принципів для погодження політики органів, організацій і підрозділів ООН з питань науково-технічної діяльності;
- виявлення першочергових завдань для оперативного планування розвитку науки і техніки на національному, субрегіонально-му, регіональному, міжрегіональному та глобальному рівнях;

- упровадження заходів, пов'язаних із виявленням та оцінюванням нових науково-технічних досягнень, які можуть позитивно вплинути на науково-технічний потенціал країн, що розвиваються;

- сприяння оптимальному залученню ресурсів і здійсненню керівництва системою фінансування науки і техніки ООН.

Допоміжним органом зазначеного Міжурядового комітету є **Консультативний комітет з питань розвитку науки і техніки**, який було створено у липні 1980 р. Економічною і соціальною радою ООН. Цей комітет, як видно з його назви, надає консультативні послуги Міжурядовому комітету, Генеральній Асамблеї, ЕКОСОП та іншим міжурядовим організаціям.

У межах Секретаріату ООН Генеральною Асамблеєю було створено **Центр з питань розвитку науки і техніки**.

Питаннями розв'язання проблем науково-технічного прогресу займаються також регіональні міжнародні організації, що мають статус спеціалізованих агенцій ООН. Провідну роль серед них відіграє **Організація об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО)**. До неї входять понад 160 держав— членів. Основна її мета — сприяти миру та безпеці у світі шляхом надання допомоги країнам у міжнародному співробітництві у сфері освіти, науки, культури, інформації.

Згідно з існуючою класифікацією Організація об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури належить до спеціалізованих закладів ООН культурно-гуманітарного характеру. З огляду на це в темі 5 про неї відсутня окрема довідка. Діяльність цієї організації широко відома, а інформацію про неї можна знайти в багатьох джерелах.

Важливу роль у світовому розвитку науки і техніки відіграє **Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) (World Intellectual Property Organization — WIPO)**. Вона, як і щойно розглядувана, є асоційованою агенцією ООН культурно-гуманітарного характеру. Діяльність її дуже близька до сфери інтересів міжнародного економічного права. Це, зокрема, зазначається і в Угоді ТРІПС (див. тему 7).

Окремі багатосторонні договори, хоча й торкаються галузей міжнародного публічного права, але стосуються більшою мірою питання розвитку науки і техніки в контексті міжнародного економічного права. Прикладом є **Договір про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла (1966 р.)**. Цей договір забороняє державам

привласнювати космос, але не забороняє привласнювати його ресурси. Проголошено свободу наукових досліджень космічного простору. У Договорі містяться й інші принципові положення, які тут не розглядатимуться.

Космосу стосуються такі документи:

- Угода про врятування космонавтів, повернення космонавтів і об'єктів, запущених у космос (1967 р.);

- Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами (1971 р.);

- Конвенція про реєстрацію об'єктів, які запускаються в космічний простір (1974 р.).

Правовою основою міжнародного співробітництва у сфері науки і техніки у Світовому океані є **Конвенція ООН з морського права (1982 р.)**. Вона, зокрема, регулює питання мореплавства, польотів над океанами і морями, розвідки і експлуатації ресурсів, охорони довкілля, рибальства тощо.

Звернемо увагу на аспект, який ще, на жаль, не висвітлюється нашим законодавцем — узгодження науково-технічної діяльності з антимонопольним законодавством.

У Брюсселі 19 грудня 1984 р. було прийнято Правило Комісії Європейського Співтовариства про застосування статті 85/3 Римського договору до категорії угод з науково-дослідницької та дослідно-конструкторської роботи (НДДКР) (research and development — R&D дослідження та розвиток) [19, 158—163].

Це Правило мало попередника. Рада Європейського Співтовариства 20 грудня 1971 р. прийняла **Правило № 2821/71**, відповідно до якого конкурентне законодавство Спільного ринку не поширювалось на такі контракти між підприємствами:

- щодо застосування стандартів і типів;
- щодо здійснення НДДКР, пов'язаних з питаннями продуктів, технологічних процесів до стадії промислового застосування та використання результатів, включаючи положення про права на промислову власність (простіше кажучи, патентів) і конфіденційну технічну інформацію;

- щодо спеціалізації, у тому числі угод про її досягнення.

У Правилі 1971 р. ішлося про те, що будь-які угоди з НДДКР є законними з точки зору конкурентного законодавства. Через 13 років європейський законодавець змушений був задуматись.

У ст. 1 Правилу 1971 р. зафіксовано, що конкурентне законодавство не поширюється на угоди між підприємствами щодо окремих питань:

- про спільні НДДКР, пов'язані із продуктами або технологічними процесами і суспільним використанням результатів цих НДДКР;

- про спільне використання результатів НДДКР, пов'язаних з продуктами та процесами, які стосуються раніше укладених угод між цими ж підприємствами;

- про спільні НДДКР, пов'язані з продуктами та технологічними процесами, за винятком спільного використання відповідних результатів, якщо таке використання підпадає під дію конкурентного законодавства.

Спільне використання може стосуватись поліпшень, одержаних у межах спільних НДДКР, але застосованих з метою, що не є природним наслідком саме цих НДДКР. Таке використання може здійснюватись шляхом ліцензування прав на промислову власність, організації спільного виробництва та спеціалізації.

Зазначені угоди не одержують індульгенцію на порушення антимонопольного законодавства. Немає такої індульгенції і тоді, коли угоди між підприємствами про непроведення НДДКР у певній галузі погіршують їх конкурентне становище стосовно третіх осіб.

Спільні НДДКР можуть виконуватись спільною командою, організацією чи підприємством, спільним дорученням третій особі, шляхом спеціалізації сторін.

Правило № 418/85 [3, 4] рясніє "червоними прапорцями", тобто формулюваннями умов, за яких надається індульгенція про неза-стосування конкурентного законодавства. Зафіксовано, які саме умови договорів не вважаються такими, що суперечать антимонопольному законодавству. У спеціальній статті Правилу перелічено умови договорів, що є неприйнятними з точки зору конкурентного законодавства.

Список літератури

1. Антонюк Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: [монографія] / Антонюк Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. — К.: КНЕУ, — 2003. — 211 с. 2. Бреус С. В. Аналіз стану і перспективи експорту високотехнологічної продукції промисловості України / С. В. Бреус // Стратегічні пріоритети. — № 1. — 2010. — С. 16—22. 3. Впровадження інновацій на промислових підприємствах // Наукова та інноваційна діяльність (1990—2012). Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. 4. Гальчинський А. С., Геєць В. М., Кінах А. К., Семиноженко В. П. Інноваційна стратегія українських реформ / А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, А. К. Кінах, В. П. Семиноженко. — К.: Знання України, 2002. — 326 с. 5. Інноваційна активність // Наукова та інноваційна діяльність (1990—2012). Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. 6. Портер М. Е. Конкуренція. Пер. с англ. Уч. пос. — М.: Изд. дом «Вільямс». — 2001. — 495 с. 7. Поручник А. М., Антонюк Л. Л. Венчурний капітал: зарубіжний досвід та проблеми становлення в Україні: [монографія] / А. М. Поручник, Л. Л. Антонюк. — К.: КНЕУ, 2000. — 356 с. 8. Прайс Вольфганг. Роль недержавної організації як рушій перетворень // Перспективи дослідження. — 1999. — № 2. — С. 24—36. 9.

Результаты исследования. Центр стратегических разработок «Северо-Запад», Санкт-Петербург, 2010. 10. Сергеев А. М. Институциональный анализ инновационных кластеров / А. М. Сергеев // Вестник УГТУ. — 2008. — № 1. — С. 16—22. 11. Тацуно Ш. Стратегия — технополисы / пер. с англ. Ш. Тацуно. — М.: Прогресс, 1989. — 227 с. 12. Україна: Послуги з підтримки МСП в пріоритетних регіонах EuropeAid/121495/C/SV/UA. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://economy-mk.gov.ua/books/ClusterHandbookUkr.pdf> ISSN 1811-9824. МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА. 2013. № 1 (18) 127 13. Федина Е. В. Современные направления развития региона на основе формирования кластеров / Е. В. Федина, К. В. Екимова // Развитие экономики в условиях финансового кризиса: проблемы и перспективы: сб. статей участников Междунар. науч.-практ. конф. — СПб.: Изд-во Политехнический университет, 2009. — С. 53—60. 14. Філіпенко А. С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність [монографія] / А. С. Філіпенко. — К.: Знання, 2007. — 670 с.

References (transliterated)

1. Antonyuk L. L., Poruchnyk A. M., Savchuk V. S. Innovaciyi: teoriya, mekhanizm rozrobky ta komercializaciyi: [monografiya] / Antonyuk L. L., Poruchnyk A. M., Savchuk V. S. — K.: KNEU, — 2003. — 211 s. 2. Breus S. V. Analiz stanu i perspektyvy eksportu vy sokoteknologichnoyi produkciyi promy slovosti Ukrainy / S. V. Breus // Strategichni priorytety. — # 1. — 2010. — S. 16—22. 3. Vprovadzheniya innovacij na promy slovly x pidpry'emstvax // Naukova ta innovacijna diyalnist' (1990—2012). Derzhavna sluzhba staty's-tyky Ukrainy [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. 4. Gal'chy'ns'kyj A. S., Geyecz' V. M., Kinax A. K., Semy'nozhenko V. P. Innovacijna strategiya

ukrayins'ky'x reform/ A. S. Gal'chy'ns'kyj, V. M. Geyecz', A. K. Kinax, V. P. Semy'nozhenko. — K.: Znannya Ukrainy, 2002. — 326 s. 5. Innovacijna aktyvnist' // Naukova ta innovacijna diyalnist' (1990—2012). Derzhavna sluzhba staty'styky Ukrainy [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. 6. Porter M. Ye. Konkurenciya. Per. s angl. Uch. pos. — M.: Y'zd. dom «Vylyams». — 2001. — 495 s. 7. Poruchnyk A. M., Antonyuk L. L. Venchurnyj kapital: zarubizhnyj dosvid ta problemy stanovlennya v Ukraini: [monografiya] / A. M. Poruchnyk, L. L. Antonyuk. — K.: KNEU, 2000. — 356 s. 8. Prajs Vol'fgang. Rol' nederzhavnoyi organizaciyi yak rushij peretvoren' // Perspektvy vy doslidzhennya. — 1999. — # 2. — S. 24—36. 9. Rezul'taty y'sledovany'ya. Centr strateg'chesky'x razrobotok «Severo-Zapad», Sankt-Peterburg, 2010. 10. Sergeev A. M. Y'nsty'tucy'onal'nyj analy'z y'nnovacy'onnix klasterov / A. M. Sergeev // Vestnyk UGTU. — 2008. — # 1. — S. 16—22. 11. Tacuno Sh. Strategy'ya — texnopoly'sy / per. s angl. Sh. Tacuno. — M.: Progress, 1989. — 227 s. 12. Ukraina: Posluy'z pidtry'mky MSP v priorytetny'x regionax EuropeAid/121495/C/SV/UA. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://economy-mk.gov.ua/books/ClusterHandbookUkr.pdf> ISSN 1811-9824. MIZHARODNA EKONOMICHNA POLITYKA. 2013. # 1 (18) 127 13. Fedyna E. V. Sovremennye napravleniya razvyty'ya regy'ona na osnove formyrovany'ya klasterov / E. V. Fedyna, K. V. Eky'mova // Razvyty'e ekonomy'ky' v uslovy'ях fy'nansovogo kry'zy'sa: problemy y' perspektyvy: sb. statej uchastny'kov Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. — SPb.: Y'zd-vo Poly'texny'chesky'j uny'versy'tet, 2009. — S. 53—60. 14. Filipenko A. S. Global'ni formy' ekonomichnogo rozvytku: istoriya i suchasnist' [monografiya] / A. S. Filipenko. — K.: Znannya, 2007. — 670 c.

Надійшло (received) 21.04.2016

Бібліографічні описи / Библиографические описания / Bibliographic descriptions

Значення та правове регулювання міжнародного науково-технічного співробітництва / М.І. Погорелов // Вісник Національного технічного університету „Харківський політехнічний інститут» (економічні науки). — Х.: НТУ „ХПІ”. - 2016. - № 27(1199) - С. 107-110. Бібліогр.: 14 назв. — ISSN 2519-4461.

Значение и правовое регулирование международного научно-технического сотрудничества / Н.И. Погорелов // Вестник Национального технического университета „Харьковский политехнический институт» (экономические науки). — Х.: НТУ „ХПИ”. - 2016. - № 27(1199) - С. 107-110. Библиогр.: 14 назв. — ISSN 2519-4461.

The meaning and legal regulation of international scientific and technical cooperation / M.I. Pogorelov // Bulletin of National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" (economic sciences). — Kharkiv: NTU "KhPI". - 2016. - № 27(1199) - P. 107-110. Bibliogr.: 14. — ISSN 2519-4461

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Погорелов Микола Іванович — кандидат економічних наук, професор, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», професор кафедри організація виробництва і управління персоналом; тел.: (057) 707-65-07; e-mail: ni.pogorelov@gmail.com

Погорелов Николай Иванович — кандидат экономических наук, профессор, Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт», профессор кафедры организация производства и управления персоналом; тел.: (057) 707-65-07; e mail: ni.pogorelov@gmail.com

Pogorelov Nikolay Ivanovich — candidate of economic Sciences, Professor, national technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Professor of the Department of production organization and personnel management; tel: (057) 707-65-07; e-mail: ni.pogorelov@gmail.com